

Schauschitz Attila

MARLOWE SZERINT AZ ÉLET

„Áltam a sötétségben, és hallgatóztam. Egyre csak vártam, hogy valami új hangot halljak. Semmi. Egyedül voltam a mélyedésben.”

(KEDVESEM, ISTEN VELED!)

...a dombok felől nehéz, sűrű esőt jósolt az áttetsző levegő. Philip Marlowe magánnyomozó remekül, elegánsnak, tisztának és józannak érezte magát hamukék öltönyében, kék ingében, fekete gálacipőjében és felfelé mutató, sötétkék nyíllal díszített fekete gyapjúzoknijában. Úgy gondolta, minden tekintetben megfelel a jól öltözött magán-detektívről kialakult elképzelésnek. Négymillió dollárnál tette éppen tiszteletét.

Honnan vetődött ide, Sternwood tábornok házának kétemeletnyi magas előcsarnokába, amelynek bejáratát „vonuló indiai elefántok csordáira méretezték”, délelőtt tizenegykor, október közepén, a múlt század harmincas éveinek végén?

Marlowe igen takarékosan bánik a felvilágosításokkal előéletéről. Mint a tábornoknál közli, harminchárom éves, valamikor főiskolára járt, és egy kerületi ügyész nyomozójaként dolgozott, amíg függelmsértésért el nem bocsátották.

Sokkal többet legjobb ismerője, bolyongásainak benső krónikása, Raymond Chandler sem tud múltjáról. Ahogyan egyik levelében írja, Marlowe a kaliforniai Santa Rosában született, de szüleiről sosem beszélt, és valószínűleg egyetlen rokona sem él már.

Kortársainak véleménye erősen megoszlik róla. Az uralkodó normák szerint származási helyzetét találóan foglalja össze a Lennox-ügyben fölbukkanó gengszter, Menendez. „Piti”, néz körül Menendez a detektív irodájában, „nagyon piti”. „Csóró vagy, aki csóró módon érez”, vonja le a következtetést a látottakból, majd részletesebben is leírja Marlowe státusát és lelkiállapotát: „Nincs eszed, nincsenek összeköttetéseid, nincs félvetett pénzed, ezért aztán megjártszod magad, és elvárod, hogy zokogjanak miattad.” (ELKÉSTÉL, TERRY = ET.)

Akad azonban, akit lenyűgöz személyisége és magatartása. „Maga olyan csodálatos. Olyan bátor, olyan határozott, és kevés pénzért dolgozik” – lelkesedik Anne Riordan némileg ironikusan. (KEDVESEM, ISTEN VELED = KIV.) Visszafogottabban, de ugyancsak elismerően fogalmaz Vivian Sternwood: „Maga tetszik nekem. Maga még hisz a csodákban.” (HOSSZÚ ÁLOM = HÁ.)

A „csoda” kifejezéshez kapcsolódik a Marlowe által ismert egyetlen tisztességes orvos, Carl Moss meghatározása is, aki „megkópott Galahad lovag”*-ként írja le őt. (A MAGAS ABLAK = MA.) A nyomozó valóban életidegen és időszerűtlen a csodatévő Grált (az igazságot) kereső lovag pózában. Jellemző rá annak bátorsága és ártatlan tisztasága, mindamelllett hiányzik belőle naivitása. Tudja, hogy gáncs nélküli lovagként egyúttal élheteretlen alak, hogy erkölcsi nagyszerűségének ára egyéni érvényesülésének kudarca. A közfelfogás szerint és időszerű kifejezéssel élve nem más, mint „balek”, ahogyan egy helyütt ő is nevezi magát.

* Csillaggal jelölöm az általam fordított szövegeket.

Mindezek alapján talán e világról való, de semmiképpen sem korunkba illő ember. Ő maga is érzi létének valóságosságát, időleges lebegését, s nekigyürkőzik a hogy kerültem ide és mit keresek itt végső kérdéseinek. „*Nos hát, mi az én dolgom? Tudom én? Tudtam valaha is? [...] Talán szellemtest vagyok csupán magánnyomozói engedéllyel. Talán mindnyájan ilyenné válunk ebben a hideg, félhomályos világban, ahol mindig rossz dolgok történnek, sohasem jók.*” (A KICSI NŐVÉR = KN.)

Egybevág ezzel Chandler véleménye. „*Marlowe csak úgy tesz és úgy beszél, mintha valódi ember lenne*”, olvashatjuk levelezésében. Mint hozzáteszi, a valóságban ilyesvalaki bizonyosan nem magándetektívként működne. A kérdésre, hogy miért mégis az, egyetlen magyarázatot kínál: „*Így nincs szükség kalandjainak igazolására.*” Vagyis ez az a terület, ahol nem csupán véletlenszerűen, hanem szükségképpen bocsátkozik harcba a bűnnel és a rosszal.

Lehet valami közünk egy ilyen bizonytalan helyzetű emberhez? A válasz Philip Marlowe tulajdonságainak és világának tüzetesebb szemügyre vételével keresgélhető.

„Valami hátborzongató hang hallatszott az ágy fölől. Semmi más. Hátborzongató hang.”
(ELKÉSTÉL, TERRY!)

Viszonya a nőkhöz bizonyára elárul róla egyet s mást. A Sternwood-ház halljában álldogáló nyomozó fához kötözött, meztelen, csupán hosszú hajába öltöztetett leányt fedez föl a bejárati ajtó fölötti festettüveg-ablakon. A lányt sötét páncélos lovag igyekszik megszabadítani kötelekeitől. Marlowe nem bízik a csomókkal babráló lovag ügyességében; szívesen felmászna, hogy segítsen neki. Ez a hozzáállás mindvégig jellemzi. Lovagias igyekezettel és homályos eredménnyel birkózik az útjába akadó nők külső és belső csomóival.

Kalandjai során kétféle nő játszik fontos szerepet: az egyik ártatlan és rendes, a másik romlott és gyilkos, erős szexuális étvágygal. A jó és a rossz nőkben közös veszély, hogy fenyegetik Marlowe függetlenségét.

Az utóbbiakhoz sorolhatók a Sternwood nővérek. Apjuk jellemzése szerint Vivian „*elkényeztetett, követelőző, körmönfont és teljesen kéméletlen*”, míg Carmen „*az a fajta gyerek, aki szereti kitépdesni a legyek szárnyát*”. Két lány, akikben „*nincs több erkölcsi érzék, mint egy macskában*”. (HA.)

Carmen kétségkívül pszichiátriai eset. A „*kicsi nővér*” történetében színre lépő Dolores Gonzales féktelenségét viszont szenvedélyes természete motiválja. Dolores saját bevallása szerint két okból jár feketében. Egyrészt, mert úgy „*sokkal izgatóbb, ha levetkőzik*”, másrészt, „*mert szép, gonosz – és elveszett*”. Megesik, hogy csókjából és öleléséből Marlowe-ra szegezett pisztoly bontakozik ki. Feketése a másokat, de önmagát is fenyegető halál jelképe.

„*Nem számít, hogy egy asszonynak hány szeretője van – mindig van egy, akinek az elvesztését nem tudja elviselni*”, mondja Dolores, s Marlowe megérti, hogy egy nő szerelmében a halál ígérete rejtőzik. Amikor távoztában visszanez, tiszta, démoni, nem e világi alakjában pillantja meg a nőt, vagyis a Nőt: „*Karcsún, sötéten és elbűvölően és mosolyogva. Érzékiségtől áradóan. Végtelenségig túl ezen vagy bármely más általam elképzelhető világ erkölcsi törvényein.*”* (KN.)

Mivel a bűn és az álnokság izgalmasabb, mint az erény és a megbízhatóság, a női princípium másik oldala közel sem rajzolódik ki ilyen markánsan. Megkötözött hő-

sünk arca éppen „nyers marhahúsrá” emlékeztet, amikor találkozik az őrzésével megbízott Monával, a gengszterfőnök Eddie Mars feleségével. A nyomozót elbűvöli a naiv és emberséges Mona, de jellemzésével nehézségei támadnak. „Puha, ezüstös hangja tökéletesen illett a hajához”, és „olyan finoman csilingelt, mint a csengők egy babaházban”, gondolja, majd maga is nyomban ostobának minősíti e hasonlatot. S nem mondhatni, hogy a továbbiak, „olyan finom volt a lehelete, mint egy őziké”, jobban sikerülnének. (HÁ.)

Kövessük nyomon a nőkre vetett marlowe-i tekintet szokásos ívét! Még mindig a Sternwood-házban vagyunk, ahol a nyomozó éppen Viviant méregeti. Tapasztalt megfigyelőként letről halad fölfelé. Észreveszi például, hogy a nő selyemharisnyás lába jóval térden felül is látható. Az első benyomást a részletek elemzése követi: a térd „gödörös volt, nem csontos és nem hegyes”, továbbá „gyönyörű lábikra, hosszú és karcsú bokák”. A test és az arc szokványos leírása után a nyomozó pillantása Vivian száján állapodik meg, fölfedezvén, hogy „az alsó ajka duzzadt”.

A főhős értékeli a piac, adott esetben a Hollywood formálta közízlésnek megfelelő, hibátlannak számító szépséget. Vonzódást azonban a kissé szabálytalan, egyéniséget sugárzó formák iránt érez. A női száj alakja nem csupán Viviannél döntő szempont. Anne Riordan „felső ajka egy árnyalattal hosszabb, a szája több mint egy árnyalattal szélesebb a kelleténél”, valamint „szép fogai voltak, jó nagyok”. (KlV.) Ezek után nem csodálkozhatunk, hogy Adrienne Fromsett iránti rokonszenvét is a lány összecsucsrított felső ajka szilárdítja meg véglegesen: „Hosszú ajak volt. A hosszú felső ajkák tetszenek nekem.” (ASSZONY A TÓBAN = AT.)

Nemcsak szívesen mustrálja a nőket, a kihívások ösztöneit sem hagyják érintetlenül. De hiába a belső készítés, a várható következmények elmaradnak. Dolores Gonzales például kertelés nélkül szorgalmazza az együtt hálást a nyomozóval. „Akar velem lefeküdni?”, „Akar velem szeretkezni ma éjszaka?”, továbbá „Boldogan lennék a magáé”. Marlowe-nak tehát háromszor is alkalma nyílik egyértelmű lehetőségek elszalasztására. Az első öt regényben összesen hat csokolózásból áll szerelmi leltára. Miért és mi végre ez az állhatatosság kecsegtető s mint látni fogjuk, még kecsegtetőbb helyzetekben?

Amikor egyszer összeakad a kisebbik Sternwood lánnyal, Carmen egész öltözéke egy zöld köves fülbevaló. Első pillantása ezúttal is a lábaknak szól. „Némileg hiányzott” ugyan belőlük Vivian lábának „élveteg szépsége”, de azért „szép láb volt az övé is”. A nyomozó képes különbséget tenni objektív esztétikai és szubjektív érzéki szemlélet között. Carmen teste „kicsi, izmos, tömör, ruganyos és telt”, ámde: „mint meztelen nő számomra egyszerűen ott sem volt”. A különbségtételt erkölcsi távoltage indokolja: „Kokainista volt, semmi több. Számomra ő mindig csak kokainista maradt és semmi több.”

Közelebbi válaszokat szolgáltat visszafogottságára egy másik találkozója Viviannel. Férfiassága kibontakozásának ekkor a szakmai tisztesség és a könnyű sikertől való viszolygás állja útját. Egy viszonylag hosszú csokolózás során Vivian remegése már-már átterjed rá is. Marlowe azonban váratlanul a bűnügyre vonatkozó kérdéssel hűti le önmagát és a felhevült, már lakásra menni vágyó nőt. Nem titkolja mozgatórugóit. Egyrészt: „Csokolózni jó dolog, de az apja engem nem azért fizet, hogy magával aludjak.” Másfelől pedig: „Maga könnyű zsákmány, fenemőd könnyű.” Hiúságának azonban tartozik annyival, hogy leszögezze: „Ne gondolja, hogy én fából vagyok. [...] Meleg vér folyik az ereimben, mint akárki másnak.” (HÁ.)

Minden elővigyázatossága ellenére néha csak a véletlen, egy harmadik személy, képletesen a felettes én felbukkanása menti meg szorongatott helyzetéből. Hiába igyek-

szik a Mrs. Grayle-lel, alias „*kicsi Velmá*”-val – egy ellopott nyakék kapcsán – folytatott beszélgetést józan mederbe terelni. Egyik Scotch a másik után oldja gátlásait, s mindinkább úrrá lesz rajta Velma érzékisége. „*Kellemes volt figyelni, ahogy gondolkodik*”, hogy „*szépen formálta a szavakat*”, állapítja meg, nem teljesen függetlenül a nő „*hanyagul keresztbe vetett lábaitól*”, „*halványkék vállától*” és „*nyakának kecses vonalaitól*”. (KIV.)

Így esik, hogy Velma nyelve hamarosan „*kigyóként ugrált a fogai között*”. A forró jelenetnek nem önmagában a férj betoppanása vet véget, hiszen Mr. Grayle, „*ó, ezer bocsánat*”, nyomban távozik, hanem hogy ezt Marlowe intő jelként értelmezi. A hirtelen kihűlt nyomozót már nem tudja fölmelegíteni a fekvő nő „*egyik harisnyája fölött nagylelkűen kivillanó combja*”. Nem csupán határozottan közli Velmával, amiről átmenetileg megfélekedett, hogy ti. nem szereti az erőszakos nőt, hanem számot vet erkölcsileg visszatetsző magatartásával: „*Olyan undorítónak éreztem magam, mintha szegényembert loptam volna meg.*”

Afférja Eileen Wade-del ugyanakkor arról árulkodik, hogy nemcsak erkölcsi megfontolások korlátozzák, hanem saját szexualitása, állatias viselkedése is taszítja. Amikor megpillantja Eileent „*olyan mezítelenül, mint a szeptemberi reggel, csak egy hajszállal kevesbé tartózkodón*”, s megérzi a „*lány bőrt*” és a „*lány engedékeny húst*”, nem esik nehezére, hogy engedjen a nő követelésének: „*Vigyél az ágyba!*” Ugyanakkor kívülről is látja magát és a helyzetet. A heves ölelkezést „*kész gyilkosságnak*”, önmagát pedig „*gerjedt csődörnek*” minősíti, majd megmentőként üdvözliz az idejében megjelenő mexikói házi-szolgát. A rajtacsípett és kijózanodott nyomozó elidegenedve, kiürülve érzékeli iménti cselekedete szánalmas, ijesztő maradékát. „*Válami háborzongató hang hallatszott az ágy felől. Semmi más. Háborzongató hang.*” (ET.)

Mindezek után érthetően megrázó esemény számára, hogy hazatérve az ágyában talál egy nőt. Amikor pedig a pajkos Carmen lerántja magáról a takarót, megállapíthatja: „*Úgy feküdt ott a lámpafényben az ágyon, olyan mezítelenül és csillogón, mint egy gyöngyszem.*” A nyomozót azonban nem hatja meg hasonlatának szépsége. Rámutatva, hogy a csintalan Sternwood lányok apjának dolgozik, ismét „*szakmai becsületére*” hivatkozik, és távozásra szólítja Carment.

Belső monológjából ugyanakkor kiderül, hogy ez esetben nem csupán hivatásetikai és magánerkölcsi megfontolások vezetik. Carmen látványos akciója énjének legszűkebb holdudvarába gázol, beszenyezi azt a keveset is, amit meg tudott őrizni magának. „*Ez volt az egyetlen hely, amit otthonomnak nevezhettem. Benne volt mindenem, minden, aminek köze volt az életemhez. [...] Nem sok: néhány könyv, képek, rádió, sakkfigurák, régi levelek, ilyesmi. Semmi. Mégis, ez a néhány tárgy hordta magában minden emlékemet.*”

Miközben végső soron sikerrel küzd a bűnös nők szexuális csábítása ellen, a tisztességes nőknek lovagi ösztöneit, a védelmet és a gondoskodást tartogatja. Ám nem többet. „*Csinos szoba volt. Csinos bizony, jó lenne papucsban üldögelni benne*” – fontolgatja Anne Riordan lakásában, de hiába hívogatja a romlottság varázsa helyett a békés családi élet, a test ördöge mellett a férfira leselkedő kísértések másik szélsősége.

A gazdag özvegy, Mrs. Murdock titkárnőjével, Merle Davisszel szemben a pszichiatér szerepébe kényszerül. Amikor megmenti Merle-t zsarnok munkaadójától, és visszaviszi szüleihez egy „*csendes, árnyas utcába*”, újfent megérinti egy másféle élet lehetősége. Távoztakor a lány „*éppen tésztát gyúr*”. Az ajtóban még megcsókolja Marlowe-t, majd sírva fakad, és visszaszalad a házba. Röviddel később az anya jelenik meg „*a kapu üres keretében*”, hogy „*széles, meleg mosollyal búcsút intsen*”. Amikor a ház eltűnik a szeme elől,

Marlowe-t vágyódás fogja el a reménytelenül vonzó otthonosság iránt: „*Mintha egy verset, egy igen jó verset írtam volna, de elvesztettem, és nem fogok rá visszaemlékezni soha.*” (MA.)

A szóban forgó veszedelem intézményesült formája viszonylag későn, Linda Loringgal kapcsolatban kerül szóba először. Marlowe Victor bárjában pillantja meg először Lindát, ahol a nő olyan „*finom vonalú, feszült arccal*” ül, „*amely néha a neurózis, néha a nemi éhség, néha a kegyetlen fogyókúra következménye*”. Egyre meghittebb kapcsolatuk végén a milliomoslány házassági ajánlatot tesz neki. Marlowe személyes ellenérvként meg rögzült életformájára hivatkozik. Amellett általában sem ítéli meg kedvezően egy házasság esélyeit. Különösképpen nem Amerikában, ahol húsz év után a férjnek csak „*egy barkácsoló marad a garázsban*”, mivel: „*Az amerikai nők rettenetesen. Az amerikai feleségek a kellenél nagyobb területeket gyarmatosítottak.*” (ET.)

Lindával kapcsolatban az immár negyvenkét éves Marlowe-ra számunkra (és tudunkkal számára is) ismeretlen próbatétel vár: együtt hál egy nővel. Ez a fordulat kétségkívül következetlen lépésnek tűnik az addig állhatatos nyomozó pályafutásában. Ráadásul, amit itt még kisiklasként érthetünk, a következő történetben (VISSZAJÁTSZÁS) már-már szabállyá fokozódik: két (!) nővel is szexuális kapcsolatot létesít. Gyors egymásutánban kétszer magáévá teszi Helen Vermilyea-t, megbízója titkárnőjét, később pedig enged védenca, Betty Mayfield ugyanerre vonatkozó követelésének. Frázissá üresedik tehát korábról ismert, ezúttal is hangoztatott fenntartása: „*Nem akkor fogom megkívánni, amikor éppen magának dolgozom!*”

Felelőtlen pálfordulását az utolsó, szerencsére befejezetlen regényben koronázza meg: mégis feleségül veszi Linda Loringot. Kristálytisztán áll előttünk, milyen drámai következményekkel járhat egy kezdetben csupán botlásnak minősíthető kaland!

Akár az immár ötven felé járó férfi gyöngesége, akár Chandler következetlensége áll a háttérben, a jellegzetes marlowe-i magatartás szemszögéből e cselekedetek tévedésként jelennek meg. A nyomozó házasságát utolsó leveleinek egyikében Chandler is félreértésnek minősíti. A marlowe-i függetlenség lényeges kritériuma a nőktől való szigorú tartózkodás. Hallgatólagos ártatlansági fogadalma a megalkuvásmentes személyes erkölcs előfeltétele. Hősünk, ha néha megszedül is, képes ellenállni a bűn csábításának, míg az erénnyel szemben megőrzi a lovagi felfogáshoz méltó tisztaságot. Személyiségének ábrázolásakor el kell tehát vonatkoztatnunk az imént említett, késői fejleményektől.

Romantikus önmegtartóztatása nem nélkülözi a parodisztikus elemeket, s korszerű felfogás szerint megkerülhetetlen néhány szexuálpszichológiai kérdés. Hogy Marlowe nem impotens, azt Chandler idejekorán igyekszik tisztázni. Netalán – elfojtott – homoszexuális? Amennyire minden férfi, bizonyosan. Ezen túlmenően e tézis felülvizsgálata két támpont kínálkozik. Az egyik, Chandler, leveleiből ismert, személyes, mintegy zsigeri, bár nem ideologikus ellenszenve a meleg iránt. A másik, az egyetlen jelenet, amelyben az író Marlowe-t egy homoszexuálissal szembesíti. A detektív addig provokálja a szeretője meggyilkolása miatt nyilvánvalóan rendkívül ingerlékeny embert, amíg az meg nem üti őt. Marlowe nem titkolja megvetését: „*Az ilyen homokosnak rongyból vannak az izmai, akármilyen széles is a válla.*” (HÁ.)

A nyomozó tovább hergeli a fiút, összecsapásukból azonban nem ütésváltás, hanem birkózás, „*egyensúlyozó testek játéka*” lesz. Az ölelkező férfiak jelene éggel és földdel érintkező, örök küzdelem képévé tágul. „*Mintha ott függenénk a ködös holdfényben, két torz alak, lábunk az utat kaparja, s lélegzetünk a megerőltetéstől zihál.*” Marlowe kemény öle-

lésétől a fiú végül eszméletét veszti. A nyomozó mintha saját magával küzdene, legyőzve, de nem megszüntetve énjének egyik részét.

A nőkhöz fűződő különös viszonyának magyarázataként ugyanakkor elégségesnek tűnik az a feltevés is, hogy Marlowe a gyermekkor kettős lelkét őrzi magában. Miközben heves szexuális kíváncsiság hajtja a másik ember felé, úgy érzi, a testi kapcsolat beszennyezi az érzelmeket. Érzelmi és testi vágy a felnőttkorban sem szűnő, szorongató ellentmondását csak kivételesen, bizonytalan időre képes feloldani.

„És ezt nevezik demokráciának.”

(MAGAS ABLAK)

Foglalkozása és különös személyisége folytán számos összeütközésbe kerül annak a helynek a lakóival, ahová sorsa vagy a véletlen, egyszerűen ismeretlen erő sodorta. A nyomozó úgy találja, hogy szűkebb pátriája, az általa „*neonfényes nyomortanyaként*” jellemzett Los Angeles, de általában az amerikai társadalom kontúrjait is mindenekelőtt gazdagság és szegénység ellentéte húzza meg.

Megfigyelheti például, hogy a gazdagok – mint mindig – dombon laknak. Falakkal körülrkerített, örökkel és szolgálkkal biztosított, egyszerű halandók számára megközelíthetetlen váraikba húzódnak „*hatalmas, kísérteties telkeken álló nagy házak kivilágított ablakai*” mögött.

E világtól elszigetelt magánbirodalmak arányai hivalkodóan eltűzöttak. Ahogyan Marlowe írja le sajátos stílusában Mr. Grayle házát: „*Nem volt valami letaglózóan gigantikus. Kisebb volt, mint a Buckingham-palota [...] és talán még annyi ablaka se volt, mint a Chrysler Buildingnek.*” (KIV.)

A nyomozó a következőképpen foglalja össze, miként jelenik meg e kiváltságos réteg egy kívülálló számára. „*Ez a százmillió dolláros népség különös életet él, szolgálk, testőrök, titkárok, jogászok és engedelmes igazgatók függönye mögött. Fellehetőleg esznek, alszanak, hajtat vágatnak és öltözködnek is. De nem biztos.*”^{*} Azt is tudja, hogy a róluk nyert kép kialakítása külön foglalkozás feladata: „*Amit olvasunk vagy hallunk róluk, azt reklámmenedzsek bandája dolgozta ki. [...] Nem fontos, hogy igaz legyen. Csak feleljen meg az ismert tényeknek, az ismert tényeket pedig a tíz ujjadon megszámolhatod.*”^{**} (ET.)

Ő maga azonban, mint megbízóit, közelebbről is megismeri őket. Az ápoltság és sővények, a fényűzően és ízléstelenül berendezett termek lakóira bibliai átokként nehezedik homályos eredetű gazdagságuk. Hanyatlásukat erkölcsi tartás nélküli, bűncselekményekbe keveredő utódaik sorsa, családjuk széthullása jelképezi.

A társadalom másik szegélyét Bunker Hill ábrázolja. „*Válamikor réges-régen a város elegáns lakónegyede*”, amelynek hanyatlása pusztulásba fordult, s ahol „*a tágas lépcsőházak feketék az idő vasfogától és sok generáció piszkának olcsó mázától*”. A házak előtti tornácokon szebb idők tanúiként „*a semmibe meredő öregemberek üldögélnek vásott cipőjüket a napra dugva, arcuk vesztett csatákat idéz*”.^{*} Aki még mozog, az is a lét peremén imbolyog: „*asszonyok, talán fiatalon, de arcuk mint a poshadt sör; férfiak szemükre húzott kalapban, sebes pillantással az utcát kémelve a gyufa lángját védő tenyerük ürege mögül; elnyűtt, cigarettától köhögő, pénztelen értelmiségiek; kőkemény arcú hekusok állhatatos tekintettel; naplopók és kábítószerárosok*”.^{*} (MA.)

Miközben a lecsúszottak reménytelenül keresik megélhetésük útját, a régi vagyonok urai pedig visszahúzódva szemlélik önnön gazdagságukat és erkölcsi pusztulásu-

kat, a közéletben egy újonnan felemelkedett réteg, a szervezett bűnözés vezetői váltják át pénzüket hatalomra. A bűnbe fulladó régi nagy gazdagság mellé és helyébe a bűnből eredő és táplálkozó új gazdagság lép. E társadalom modelljeként ismeri fel Marlowe *Bay Cityt*, Los Angeles tengerparti elővárosát.

Marlowe első hangzásra úgy találja, *Bay City* neve „*olyan, mint egy ária. Egy ária, amit egy mocskos fürdőkádban énekel valaki*”. Látszat és valóság ellentétét fejezi ki a helyi rendőr főnökkel, Wax kapitánnyal folytatott párbeszéde is. Vax szerint: „*Városunk kicsi, de tiszta, nagyon tiszta. Ha kinézek a nyugati ablakomon, a Csendes-óceánt látom. Mi lehet tisztább a Csendes-óceánnál?*” (KIV.) A rendőr főnök természetesen hallgat a tengeren úszó illegális játékkaszinókról, és ugyanúgy nem említi „*a komor lapályon meghúzódó mexikói és néger nyomornegyedeket*”, „*az izzadságszagú kis tánchelyiségeket*”, „*a kábítószerelebujokat*”, „*a zsebtolvajok, szélhámosok, részeg stricik, kerítők és szajhák*” tanyáit sem. (AT.)

A Marlowe érdeklődését felkeltő kaszinók tulajdonosa a helyi gengszter főnök, Laird Brunette. *Bay City* pedig valójában „*Laird Brunette városa. Állítólag harminc rongyot kötött arra, hogy az ő embere kerüljön a polgármesteri székre*”. A maffiózók politikai befolyása közvetítésre és végrehajtásra szorul. Így jelenik meg a Marlowe által megismert amerikai társadalom negyedik markáns vonása, a korrupció és brutális rendőr. Nem mintha a detektív csak ilyenekkel találkozna. A hivatásos nyomozó lehet korrekt és hivatástudó, de egyszerűen lusta és közömbös avagy a becstelen és a tisztességes egyfajta keveréke is.

A talán legárnyaltabb jellemrajz egy Galbraith nevű rendőrére ugyancsak *Bay City*-ből, akit Marlowe nyomban „*Hemingway*”-nek keresztel el azért a szokásáért, hogy „*addig ismételteti ugyanazt a dolgot, míg azt nem hiszik róla a többiek, hogy marha eredeti a dumája*”. A detektív első benyomása „*Hemingway*”-ről a legkevésbé sem kedvező. „*Hüvelykujja körmével bele-belekarcolt a tárcám bőrébe, úgy, mint aki szeret rongálni. Ha nincs más kéznél, apró holmikat. De igazán csak akkor érezné jól magát, ha arccát rongálhatja*.” Később azonban, tárgyyszerű beszélgetésük során, éppen Galbraith nyújt magyarázatot a rendőrök megvesztegethetőségére. Szerinte nem csupán emberi gyöngeségről van szó. A rendőrök „*egyszerűen fönnakadnak a rendszer fogaskerekei között. [...] Az ember egymaga nem maradhat tisztességes, még ha akarja sem. El kell fogadnunk a tisztességtelen játékszabályokat, különben felkopik az állunk*.” (KIV.)

Galbraith közelebbről is felvázolja a rendszer működését. A fent említett Laird Brunette-re célozva kifejti, hogy *Bay City*ben nem a rendőr főnök, de még csak nem is a polgármester adja a parancsokat. „*Hemingway*” vázlata helytálló, ám kissé elnagyolt. A szervezett bűnözés és a demokrácia összefüggését, más szóval a pénz befolyását a kapitalizmusban, árnyaltabban magyarázza el Marlowe-nak egy Red névre hallgató volt rendőr. Mint mondja, Brunette nem azért fektetett pénzt egy neki tetsző polgármester megválasztásába, hogy rajta keresztül ő igazgassa a várost, hanem hogy ne háborgassák törvénytelen üzelmei miatt, s számíthasson arra, hogy kívánságait teljesítik. Red a gengszterek „*új típusát*” látja Brunette-ben. Ezek elsősorban nem gyilkosságoknak, hanem élelmességüknek és rámenősségüknek köszönhetik felemelkedésüket: „*Ők mindenekeelőtt üzletemberek*.” A kapitalizmusba éppen önkorlátozásuk folytán képesek beépülni. Mert ha „*néha keresztülhúzza valaki a számításait*”, azt „*kinyírják*” ugyan, „*de alaposan meghányják-vetik magukban, mielőtt cselekvésre szánnák magukat*”. (KIV.)

Az eredmény az, hogy végül külsőre is eltűnik a különbség köztük és az üzleti élet legális vezetői között. Amit a meghatározott körökben mozgó Marlowe nem vehet észre, arra Chandler mutat rá egyik levelében Hollywood filmmoguljainak ábrázolása kapcsán. „*Egy csapásra felismertem a különös lelki és szellemi rokonságot a nagytőke és a szer-*

vezett bűnözés hangadói között. Ugyanazok az arcok, ugyanolyan arckifejezés, hasonló manírok, egyforma öltözködés, a mozgás éppúgy eltűzött hanyagsága.”

Közbevetőleg, éppen a bűnözőből üzletemberré emelkedett úgazdagok megfontoltságával magyarázható, hogy Marlowe egyáltalán életben marad. Szerencséje, hogy a gyilkosságok, amelyek ügyében nyomoz, csak érintőlegesen kapcsolódnak hozzájuk. Legfeljebb egyik-másik alárendeltjükkel képes elbánni; ahhoz nincs ereje, hogy a már-már polgáriasult nagy gengszterek pozícióját megrendítse. Nem keresztezi, de nem is keresztezheti az útjukat, hiszen, mint arról Red felvilágosítja, ha ők követik el a gyilkosságot, „*maga nem talál semmiféle holttestet*”.

A magánnyomozónak újra és újra elmagyarázzák, hogy a bűnözés és a korrupció nem helyi, elszórt jelenség az Egyesült Államokban, s az ellene való küzdelem reménytelen. Bernie Ohls nyomozó például így válaszol Marlowe felszólítására, hogy nézzen utána az Eddie Mars kaszinójában folyó szerencsejátéknak: „*Ebben az országban, ahol ilyen Szindikátus működik? Ne legyen gyerek, Marlowe.*” Gregory százados is hiába reméli, hogy nemcsak a közönséges bűnözők végzik „*a folsomi kóbányában*”, hanem Eddie Marsnak is „*ott megy tönkre a manikűrje*”. Mint leszögezi: „*egyikünk sem hiszi, hogy ezt valaha megérem [...] szerte e széles, virágzó, gyönyörű Egyesült Államokban. Hiába, ez az ország nem erre van berendezkedve*”. (HÁ.)

S ha Marlowe az igazságszolgáltatásban már nem is, de legalább a demokrácia másik elvi garanciájában, a szabad közvéleményben reménykedne, akkor a milliomos Harlam Potter ügyvédje, Sewell Endicott mutat rá elképzelésének naiv voltára. „*Mulatságos alak maga, Marlowe. Bizonyos dolgokban gyermeteg. Igaz, hogy százmillió dollárért meg lehet vásárolni a közvéleményt, de ha akarjuk, ugyanezzel a százmillióval el is hallgattathatjuk.*” (ET.)

A bajok oka tehát a rendszerben s végső soron a pénz mindent átható uralmában rejlik. Mi lenne a teendő?

„Hemingway” szerint „*gyökeresen át kéne alakítani ezt a mi kis világunkat*”. A rendőr a Frank Buchman vezette evangélikusok Erkölcsi Megújulás mozgalmában bizakodik. Marlowe azonban szkeptikus: „*Ha Bay City rá a példa, milyen hatásosan működik, inkább aszpirint szedek.*”

Kételyei nem korlátozódnak a reformista szándékokra. A fennálló rend egy másik kiszolgálójával, az Idle Valleyben lakó gazdagokra vigyázó őrral folytatott beszélgetése azt mutatja, hogy visszafogott kommentárokkal kísér jóval radikálisabb gondolatokat is.

„ – Ismertem egy pasast, a John Reed Club tagja volt. [...]

– Tovariss – mondtam.

– A forradalmakkal az a baj, hogy nem megfelelő emberek kezébe kerülnek.

– Ez az – mondtam.

– Másrészt lehet-e valaki rosszabb, mint az a rakás gazdag csaló, aki errefelé lakik?” (MA.)

Az őz dilemmája alighanem Marlowe tanácsalanságát is tükrözi. Nem bízik semmilyen utópiában, s beérné annyival, hogy legalább egyes, számára rokonszenves emberek segíthessen. Ahogy Chandler fogalmaz, „*P. Marlowe annyira szociális lelkiismerettel rendelkezik, mint egy fuvarosló. Személyes lelkiismerete van, ami egészen, egészen más dolog.*”

A nyomozó nem az igazságosság, hanem az erkölcsösség iránt elkötelezett. Az embereket szociális helyzetüktől függetlenül, ugyanazon kritériumok szerint értékeli. Ismét felfedezőjét idézve: „*P. Marlowe és én nem azért vetjük meg a felsőbb osztályok tagjait, mert rendszeresen mosakodnak és tele vannak pénzzel, hanem mert álságosak.*”

Marlowe világosan megfogalmazza véleményét pénz és erkölcs összefüggéséről, amikor a Bivaly Malloy keresésével megbízott Nulty hadnagyot veszi szemügyre: „*Elég*

szegénynek látszott, amiből arra következtettem, hogy tisztességes.” Habár Nulty elhanyagolt külseje általános nemtörődömségének jele is lehet, aminek munkája során folyamatosan bizonyosságát adja, Marlowe számára a pénztelenség a becsületesség elengedhetetlen, még ha nem is kizárólagos mutatója. Ő ugyan ad öltözékére, ám ettől eltekintve minden erejével azon van, hogy tisztességes szegénységben éljen, s folytonosan azon fáradozik, hogy visszautasítsa vagy visszaadja az ügyfelei által felkínált pénzt.

A tisztességes ember tehát szükségképpen szegény marad. De ha meg akarja őrizni emberi mivoltát, nem is szabad sok pénzre szert tennie. Amikor Vivian Sternwood meg akarja vesztegetni, és egyúttal „*piszkos strici*”-nek minősíti, a felháborodott nyomozó így kezdi iróniába és gúnyba burkolt, de lényegében hősiességében tetszelgő, önsajnáló és szentimentális monológját: „*Ühüm. Én rettentően dörzsölt vagány vagyok. Más sem érdekel, csak a pénz.*” Ezután kifejti, hogy kevés pénzért és nemes célokért vállal komoly áldozatokat. Végül feltételezve, hogy elfogadná a Vivian által ajánlott tizenötezer dollárt, a Sternwood lány egyik gazdag, semmirekellő és részeges barátjára célozva felteszi a kérdést: „*Megmaradhatok továbbra is piszkos stricinek, vagy most már úriemberré kell válnom?*”

„Gondoltam, egy nő, aki bajban van.”

(A KICSI NŐVÉR)

Marlowe talán legfeltűnőbb jellemvonása, hogy segíteni akar. Nem mindegy azonban, kin. Milyen alapon választja ki gyámolítottjait?

Azt állítja, „*pusztán a kíváncsiság*” miatt keveredett bele „kicsi Velma” és Bivaly Malloy történetébe. Kíváncsiságát a szokatlan külső ébreszti fel. Először Malloy méretei nyugozik le, aki „*nem magasabb hat láb öt hüvelyknél*”, azaz közel két méter, és „*nem szélesebb egy söröskocsinál*”. Megragadja öltözéke is: sportzakójának fehér golflabda gombjai, villogóan sárga nyakkendője és díszszembkendője, fehér betétes alligátorcipője, valamint a színes tollak hosszú szőrű borzalínókalapján. Ugyanakkor feltűnnek neki a környezetből durván kirívó alak gyöngédségre utaló, disszonáns vonásai. „*Helyre kis fülei nemigen illettek hatalmas természethez; szeme úgy fénylett, mintha könnyezne.*” (KIV.)

Mint már a nőkkal kapcsolatban megfigyelhettük, Marlowe személyes esztétikája nem az uralkodó szabványt, hanem az egyedi szabálytalanságot részesíti előnyben. Emberileg viszont az a fanatikus kitartás bővíti el, amellyel Malloy nyolcvévi börtön után keresi szerelmét. Rokonszenvének erejét mutatja, mi mindent elnéz a Velma után kutató férfinak: hogy brutálisan kirámolja az agresszív fehér betolakodóra barátságatlanul reagáló „*nigger csehót*”, lelövi annak tulajdonosát, majd megfojt egy öregasszonyt. Marlowe még ez utóbbit is szerencsétlen véletlenként magyarázza, a behemót embert testi erejével mentetgeti. A bűntény felderítésével egyáltalán nem áll összefüggésben kitartó igyekezete, hogy az eltűnt Malloyt megtalálja.

Következő megbízójával, Mrs. Murdockkal való találkozásakor kezdettől fogva sokat érdeklődik annak titkárnője, Merle Davis iránt. A fentiek után azonban nem lepődhetünk meg figyelmen, ha a lányról adott összefoglaló jellemzését olvassuk: „*Az egész arcnak volt valami diszharmonikus, neurotikus bája.*” S mivel a külső ilyenformán rendben van, nem sokáig kell várnunk az emberi problémára, amely miatt ebben a történetben csak egyvalaki, Merle, a munkaadója által folytonosan megalázott és a férfiaktól feltűnően undorodó lány foglalkoztatja. A gyilkosokat futni hagyja, s csak azzal törődik, hogy vele szemben is bizalmatlan védenca visszanyerje lelki és fizikai biztonságát.

Sternwood tábornok csupán egy zsarolási ügyben kéri szolgálatait; Marlowe-ból azonban már első találkozásukkor tiszteletet és rokonszenvet vált ki a halál küszöbén ingadozó ember méltósága. „Egy öregember, aki kétharmad részben halott, s mégis, úgy érzi, hogy szembe tud nézni a dolgokkal.” Ezért gondolja úgy, hogy – megbízatását tágan értelmezve – foglalkoznia kell a tábornok szeretett veje, Rozsdás Regan eltűnésével is. S ezért kíméli meg végül őt, akin „jobban látszott a halál, mint a legtöbb valódi halotton”, az igazságtól, hogy vejét kisebbik lánya, Carmen ölte meg.

A nyomozó beéri az ígérettel, hogy Carmen zárt intézetbe kerül. Kísérletet sem tesz arra, hogy a lányt az igazságszolgáltatás kezére juttassa. Mert nézőpontja a valódi és leendő holtaké. Hiszen Regan „örök álmát alussza már; nem bántja, hogy milyen mocskos módon halt meg, és hogy hová zuhant a teste”. Az „öregúr” pedig „békében fekket” a halálra várakozva. Marlowe már ekkor, fiatalon tudja, amit a történetét papírra vető ötvenéves Chandler: „Olaj és víz, szél és levegő; mind egyre megy.” (HA.)

Terry Lennoxhoz fűződő viszonya Bivaly Malloy történetére rímel. Olyannyira elbűvöli a szokatlan külső, a viszonylag fiatal Lennox hófehér haja, merev jobb arca s azon a „fehérlő, vékony, finom forradások”, hogy hazaviszi magához a vadidegen, holtrészeg embert. Ez a látszatra érthetetlen szívesség később számos kellemetlen következménnyel jár számára. A több irányba ágazó, gyilkosságokkal tarkított cselekmény fő vonala azonban az marad, hogy igyekszik megtalálni és távollétében is tisztára mosni a barátjának gondolt Terry Lennoxot. (ET.)

Igaz viszont, hogy a Mavis Weld néven futó hollywoodi színésznő, a „kicsi nővér” nővérenek külsején nincs semmi rendellenesség, s amikor Marlowe ráakaszodik, még annak sem adja jelét, hogy gyámolításra szorulna. Ezúttal tiszta formában érhető tetten a magának mindenáron tárgyat kereső, végső soron önmagában gyökerező marlowe-i segítőkészség. „Gondoltam, egy nő, aki bajban van” – vallja be, miután eredménytelenül próbálja rátukmálni magát a színésznőre.

Éppannyira köszönheti segíteni vágyásának, mint foglalkozásának, hogy bűnügyek felderítésével kell bíbelődnie. Különös nyomozó! Elsősorban nem a gyilkosokat, hanem azokat keresi, akiken segíteni tudna. Indíttatása olyan erős, hogy ha másként nem megy, ráerőlteti másokra gondoskodását. Mintha neki nagyobb szüksége volna e segítségnyújtásra, mint gyámolítottjainak. Miközben ragaszkodik feladatához, az igazság, a látszat mögött bujkáló valóság feltárásához, értelmet mégis a jótétemény tudata ad életének. Ez szolgál a rá leselkedő rémek, a magány és az üresség elűzésére.

S hiába tudja, hogy bajt zúdít a nyakába. Tudja, de nem tehet másként. Feleslegesen biztatja magát: „Nincs itt semmi, Marlowe, semmi a világon. Semmi keresnivalód itt.” Hiába szeretne továbblépni, nem beavatkozni, nem belekeveredni. Mert amikor megpillantja magát: „A tükörből egy arc meredt rám. Feszült, merev arc.” (MA.)

„Senki sem jött, senki sem hívott, semmi sem történt, senki sem törődött velem, vajon meghaltam vagy El Pasoba mentem-e.”

(A MAGAS ABLAK)

Egy ízben fényes, fekete bogárrá változik. A feje rózsaszín, a hátán rózsaszín pöttyök virítanak. A bogárral, akivel félálomban azonosul, még a városházán, a gyilkossági ügyosztály irodájában, Randall hadnagy íróasztalán ismerkedik meg. Miközben a hadnagyra vár, a kis bogár kálváriáját figyel. Ahogy figyelmen kívül hagyja az asztal vé-

gességét, a padlóra pottyan, s a hátán fekvé kapalózik. Aztán halottnak tette magát, majd hasra fordul, és taláломra elindul az egyik sarok felé „*cél nélkül, a semmi felé haladva*”. Mire Marlowe és Randall beszélgetése véget ér, a bogár már a harmadik sarok felé igyekszik a fal mentén.

A nyomozó mély benső rokonságot érez a kis rovarral. Zsebkendőjébe teszi, „jó barátjának” nevezi. Kilépve a városházáról lerakja a fűre egy bokor mellé. Sorstársának jövője még hazafelé menet, a taxiban is foglalkoztatja. Azon tűnődik, meddig tarthat, amíg újra felmászik a gyilkossági ügyosztályra, a városháza tizenharmadik emeletére. Miközben nyomon követjük „kicsi Velma” ámokfutását, őt továbbra is a bogár sorsa érdekli. „*Visszatért-e ide az én rózsaszínű bogaram?*” – kérdezi a történet végén Randall hadnagytól, aki értetlenül bámul rá. (KIV.)

Nem számítva a szarvast, aki békésen nekitámaszkodik a Los Angeles melletti hegyekben, Puma Pointban, még egy lényvel sikerül bensőséges és bonyodalmaktól mentes kapcsolatot kialakítania. Amikor először megpillantja, a kis néger zsoké szomorú arccal álldogál a gazdag özvegy, Mrs. Murdock háza előtt fehér lovaglónadrágban, zöld kabátban, fején piros sapkával, kezében ostorral. Mindig és ugyanúgy áll ott, ahányszor Marlowe meglátogatja megbízóját. Igaz, viszonyuk egyoldalú. A kis néger megadóan tűri, hogy a detektív megsimogassa vagy megpaskolja a kobakját. Válasz nélkül hagyja a nyomozó megjegyzéseit is a ház lakóiról. Hallgatását a detektív bölcsességként értelmezi: „*Fiam, te vagy az egyetlen épelméjű ember ebben a házban.*” (MA.)

Marlowe vonzalma mindkét esetben érthető. Miként a bogár saját haszontalan bolyongására emlékezteti, a kis szobor szélsőséges, mert örök formában testesíti meg a két élethelyzetet, amely az ő osztályrésze is: a várakozást és a magányt.

Marlowe története a felszínen mulatságosan fodrozódó párbeszédok hullámain ringatózik, a mélyben azonban kifürkészhetetlen örvény sodorja. A nyomozó, aki szerepe alapján egy mozgalmas detektívregény főhőse, szokatlanul sokat marad magára az idő múlásával, és üldögél a távoli hangokkal keretezett csendben. Bebocsátásra várva kirekesztettségét érzékeli. „*Telt-múlt az idő, és csend borult a szobára. Nem jött, nem ment senki. [...] Elszívottam még egy cigarettát, és tovább múlt az idő.*” (AT.)

Az idő múlása bizonytalan tartamú egyedüllétének jelképe. Marlowe ideje nem a közmegegyezés szerinti, hanem az általa érzékelt idő. „*Megint csak múlt az idő. Nem tudom, mennyi. Nem volt rajtam az óram. Különbösen se gyártanak olyan órákat, amivel az ilyesmit mérni lehetne.*” (KIV.)

Az idő különös tréfákat űz vele. Van úgy, hogy felgyorsul, és egyúttal megdermed. „*Tegnap óta mintha száz esztendő telt volna el valahogyan kikristályosodva az időben, mint borostyánkőben a légy.*” (AT.) Máskor megáll, mintha nem is telne. „*Pasadenában pontosan olyan meleg volt, mint előző nap [...] a festett kis néger pontosan olyan szomorúnak tetszett. Ugyanaz a pillangó – legalábbis úgy tűnt, mintha ugyanaz lenne – ugyanannál a hortenziabokornál kötött ki.*” (MA.)

Magánya irodájában teljesedik ki, éppen abban a helyiségben, amely elvileg foglalkozásának központi tere és tevékenységének kiindulópontja. Miközben magára maradva várakozik, a másutt zajló élet távoli jelei érnek el csak hozzá. „*Ott ültem, hallgattam a szomszéd helyiségből átszivárgó írógépkopogást, a Hollywood bulvár forgalmának zsivaját és a tavaszt, amely úgy zörgött a levegőben, mint szélfúttá papírzacskó a betonjárdán.*” (KIV.)

Ez a helyzet azonban még mozgalmasnak, változatosnak tűnik, még jelzi kapcsolódását a környező világhoz. A csöndet valóságként igazolják és hitelesítik a külvilágból érkező hangok. Máskor viszont majdhogynem hangüres térbe kerül. „*Leültem az író-*

asztalhoz, és nem csináltam semmit. Még csak nem is gondolkoztam. [...] Minden zaj, ami az épületben volt – kivéve a porszívóét – kirepülni látszott az utcára, és elveszett megszámlálhatatlan autó forgó kerekei között.” (KN.)

Rá várakozó ügyfelek helyett egyedüllétével és elszigeteltségével kell szembenéznie. „Amikor kinyitottam az ajtót, és besétáltam a kis várószoba áporodott csöndjébe, elfogott az ismerős érzés, hogy egy húsz éve kiszáradt kútban találok magam, amelyhez senki nem tér többé vissza.”* (KN.)

A „kiszáradt kút” képe sejteti, ami idézett lakonikus, tényszerű közlései mögött is érezhető volt. Marlowe mélabúsan szemléli helyzetét. „Senki sem látogatott meg az irodámban. Senki sem hívott fel telefonon. Az eső tovább esett.” (HÁ.) Melankóliája önsajnálataba torkollik. „Senki sem fog engem újra felhívni. Most nem, ebben az időben. Talán soha többé.” Elhatalmasodó önsajnálata pedig depresszióba fordul. „Teljesen üres voltam. Úgy éreztem, nincs arcom, jelentőségem, nevem is alig. Nem kívántam enni, még inni sem. Egy szemétkosár mélyére dobott, összegyűrt tegnapi oldala voltam egy naptárnak.” (KN.)

Egyedüllétébe merülve fokozatosan időn és téren kívül kerül. „Néztem a port az ujjamon, és letörültem. Az órámrá néztem. A falat néztem. A semmibe néztem.” Ebben az állapotban s távolról sem elégedetten szemléli a tükrökben azt az ábrázatot, amelyet másokhoz hasonlóan ő is kénytelen a Philip Marlowe névhez kötni. „Megkeféltam a hajam, és néztem benne a szürke szálakat. Az arc a haj alatt betegnek látszott. Cseppet sem tetszett nekem ez az arc.” A látottak okozta megrázkódtatás feldolgozásához időre van szüksége; végül azonban, jobb híján, beletörődik a megváltoztathatatlanba. „Nagyon csendben ültem, és hallgattam, hogyan halkul el az este túl a nyitott ablakokon. És lassan-lassan, velem együtt, megnyugodtam én is.” (AT.)

Ezért lehetne Marlowe Edward Hopper NIGHTHAWKS című képén a sarki bár vendégeinek egyike. Valóságosnak tűnő személy egy konkrétan tetsző helyen. De ahogy Marlowe magánya, az övék sem átmeneti, hanem örök és változatlan. Az idő nem múlik, a tér nem rezdül velük.

Így rajzolódik ki Marlowe másik meghatározó jellemvonása. A segítségnyújtás kórosan túltengő vágyához az önsajnálattól kísért, melankolikus, depresszióba hajló egyedüllét társul.

„Rohadtul félek.”

(KEDVESEM, ISTEN VELED!)

Marlowe-t több ízben rajtakaptuk, hogy nem magándetektívtól várható módon viselkedik. Vajon miként cselekszik akkor, ha foglalkozásának kulcsfontosságú tényével, a kiderítendő bűnténnyel, a gyilkossággal kerül szembe?

Amikor rábukkan a nőcsábász világfi, Chris Lavery holttestére egy zuhanyozófülkében, a nyomok lázas kutatása helyett a halál érzelmi rekonstruálásába kezd. Figyelmét a halott tekintet köti le, amelyben mintha még tükröződne az élet nyoma. Lavery „várakozóan nézett a semmibe, mintha csak a reggeli kávé illatát érezné, és éppen az asztalhoz indulna”.

Az áldozatot, bármily alantas volt is élete, a rá váró halál másokhoz hasonlóvá, emberré avatja. „Hajlamos vagy arra is, hogy az ijedségtől megkövülj. Egyáltalán, olyan vagy, mint a többi ember.” A legutolsó, minden addigit megváltoztató és megkérdőjelező pillanatot a megfogalmazható, de felfoghatatlan átmeneté. „A hátsó falnál vagy már, kívül téren

és időn. *És aztán még két lövés, esetleg három, és te lecsúszol a fal mentén, és a szemed már nem is rémült. Csupán egy halott üres szeme.*” Ami pedig utána következik, a semmi, feleslegesnek minősíti azt, ami előtte volt, az élet könnyűségét; alázatra inti az imént még elbizakodott, önmagával eltelt halandót. *„Az asztalon tele pohár hűvös ital, és sok-sok idő, hosszú, kedélyes beszélgetésre egy-egy hölgyismerőseivel. Könnyű, lanyha, flörtölő, kötekedő csevegés, nem túl körmönfont és nem túl egyértelmű, pontosan neki való. Most már mindez hiábavaló.”* (AT.)

Egy számára rokonszenves ember, Harry Jones meggyilkolásával szembesülve Marlowe ugyanolyan állapotba kerül, mint amikor saját magányát érzékeli. *„Csaknem végtelen messzeségben egy villamos csengetett, s a hangja megszámlálhatatlan falon visszaverődve jutott el hozzám.”* Már odakint, esőben jár, amikor azon kapja magát, hogy azonosul a halottal, átérzi annak utolsó rémületét és szenvedését. *„Aztán a nyelvemre esett egy csepp, és csak ekkor jöttem rá, hogy a szám nyitva maradt, és az állkapcsomban égő fájdalom elárulta, hogy egészen szétnyílt, és hátrafeszül a Harry Jones arcára vésődő, halálos vicssorgást utánozva.”* (HÁ.)

A nyomozó tehát nem egyszerűen szakmai érdeklődéssel, hanem a mulandóság iránti tisztelettel szemléli a halált. Egy embertársa életének lezárultát kísérli meg felfogni és átérezni. Mivel az áldozat utolsó pillanatainak átélése nincs összefüggésben a rejtvény megoldására törekvő detektív szempontjaival, ez a szemlélet alapvetően megkülönbözteti foglalkozásának más, neves képviselőitől. A bűntény számára nem egyszerűen a gyilkoshoz vezető út állomása, hanem önmagában jelentős emberi tragédia.

Marlowe furfangos visszája azoknak is, akikhez leginkább hasonlónak gondolnánk, vagyis a kemény öklű, nőcsábász és egoista amerikai magádetektíveknek. Testi kapcsolata a nőekkel csak kisiklasként értelmezhető, az ütések inkább állja, mint osztja, s szóbeli kíméletlensége ellenére mélyen érző és szentimentális. Igen sovány azok leltára is, akiknek halála a lelkén szárad. Életének általunk ismert szakaszában egyetlen embert, egy Canino nevű bérgyilkost sikerül csupán megölnie!

Elődeitől és kortársaitól eltérően szkeptikusan ítéli meg a cselekvés lehetőségeit is. Felsejlik benne, amit később más detektívek egyértelműen megfogalmaznak: az ember gyakorta sem cselekedeteinek indítékaival, sem pedig következményeivel nincs tisztában. Miért nem állította meg a Dolores Gonzales meggyilkolására induló dr. Lagardie-t? *„Olykor, ha nagyon lehangolt vagyok, megpróbálok tisztába jönni magammal. De ez most túlságosan bonyolult lett volna.”* És az egész ügyben *„örökös találgatásra”* van utalva arra nézve, hogy *„milyen hatással lesz ez a lépés arra, akinek esetleg tartozom valamivel”.* (KN.)

Az igazság feltárásáig tévedésektől nem mentesen, de viszonylag határozottan halad előre. Meglepően elbizonytalanodik azonban, amikor a tettest az igazságszolgáltatás kezére kellene juttatnia. Hiszen mi történik a gyilkosokkal? Marlowe beéri az ígérettel, hogy Carmen Sternwood zárt intézetbe kerül; a kicsi Velma elmenekülhet (még megöl egy rendőrnymozót, majd öngyilkos lesz); azt sem tartja fontosnak, hogy Leslie Murdockot és anyját átadja a rendőrségnek; nem tesz kísérletet a rendőr Degarmo menekülésének megakadályozására (vele egy gátőr végez); Dolores Gonzalest az orvos Lagardie öli meg; Eileen Wade pedig öngyilkosságot követ el.

Így hajlik a melodráma, amelyet főszereplőként formál, tragédiába: a Jó nem legyőzi a Rosszat, hanem a Sorsra bízva, hogy szolgáltasson, ahogy tud, igazságot.

Marlowe tragédiába torkolló melodramája alighanem elviselhetetlen lenne, ha nem öltözne nyelvi leleményességének formájába. Ha nem fedezné föl a tragikumtól elválaszthatatlan komikumot, ha szövegét nem hatná át finom iróniától maró gúnyig terjedő fanyar, szikár humora.

A marlowe-i beszéd laza eleganciája ugyanakkor keserű életszemléletet burkol. Csípős nyelve nem csak az olvasó mulattatására szolgál. A nyomozó szokásosan barátságatlan fogadtatásra számíthat és talál. Mielőtt az öklök és a fegyverek vennék át a szót, verbálisan kell helytállnia. E szócsatákban a nyelv terepén ütköznek meg egy olyan világ emberei, amelyben majd mindenkit önmaga érvényesítésének gondja köt le. A mindennapos versengésben az önérvényesítés útja mások alárendelésén keresztül vezet. Marlowe legtöbbször jogosan osztogatja iróniába és gúnyba csomagolt kíméletlen véleményét, jóllehet tisztában van annak fonák voltával is. „*Tudom, hogy túl simlis a szövegem. De hát manapság ez járja.*” (KÍv.)

Olykor megtörténik azonban, hogy kicsúszik a szerepéből. Idézzük fel Menendez látogatását irodájában, aki a detektív életkörülményeit „*piti*”-nek, őt magát „*csóró*”-nak nevezi, majd rámutat, hogy Marlowe-nak nincs senkije és semmije. A találkozás funkciója a történetben annyi, hogy Menendez közli a nyomozóval, szálljon le a Lennox-ügyről – vagyis elmondható lenne egy mondatban. A mégis hosszúra nyúló jelenet azonban az idealista és a haszonelvű ember konfrontációjáról szól. A más korból idéttévedt, élheterlen, állhatatos, magányos nyomozó és az újjgazdaggá emelkedett bűnöző összecsapásáról. Utóbbi képviseli a társadalmat, amelynek peremén Marlowe létezik, s amelynek szabálya szerint az egyén célja a pénz és a hatalom halmozása.

Hősünk e jelenetben meglepően visszafogott. Hiányzik megszokott szemtelensége. Végighallgatja Menendezt, készségesen válaszolgat kérdéseire. Végül fény derül a tartózkodás okára. Marlowe ezúttal más csattanót, nyomósabb ellenvetést tartogat: kemény ütest mér a gengszter gyomrára. Csak búcsúzóul, végső üzenetként vágja oda neki, de alighanem az egész önző és oktalan célokat követő világnak: „*Mindene megvan, és még sincs semmije!*”

Ha Marlowe olyan, világában elhanyagolt erkölcsi értékek követését tűzte ki célul maga elé, mint az igazság keresése, a tisztesség és a segíteni akarás, akkor kézenfekvő, hogy konfliktusba kell kerülnie környezetével. E harcot csak a környező rend dologi kényszereitől független emberként, kívülállóként vívhatja, ami egyúttal azt jelenti, hogy elszigetelődik, magára marad.

Az ezzel járó hátrányok ellenére csak úgy cselekedhet, ahogy azt elvárná másoktól is. Ha nem így tenne, nem különbözne önző embertársaitól. A remény, hogy mégsem csatkozik, fontosabb számára, mint a várható csalódás okozta fájdalom elkerülése. E magatartás nem lehet hasznos külsőlegesen. Jutalma benső, az elégedettség saját rendességével.

Az értékválasztásánál fogva elkerülhetetlen küzdelem során egyedüllétét magányosságként, térből és időből való kiszakadasként éli át. Marlowe magánya nem az individuuum kortipikus, azaz önszerető és önérvényesítő törekvéseiben, hanem az ellenséges világnak kiszolgáltatott erkölcsi lény melankóliájában gyökerezik. A cselekvés, a lét hiábavalóságának legtalálhatóbb rímeként pedig a halálfélelmet fedezi fel.

„*Rohadtul félek*” – szakad ki belőle, amikor Bivaly Malloy nyomát kutatva csónakba száll az óceánon, hogy beszéljen a Bay Cityt uraló Laird Brunette-tel. „*Félek a haláltól, a kétségbeeséstől. A sötét víztől, a vízbefulladtak arcától és az üres szemgödrű koponyáktól. Félek, hogy meghalok, hogy semmivé válok, hogy nem találom meg azt a Brunette nevű pasast.*”

Ha viszont nem az egyetlen szabad emberi tettet, a személyes értékválasztást, hanem az egyetlen abszolút kényszerűséget, a mulandóságot és az abból fakadó szoron-

gást választjuk kiindulópontként a marlowe-i személyiség magyarázatához, következő lépésként akkor is a magányhoz jutunk. Ennek árnyékában Marlowe is csak az értékek és célok égboltján tájékozódási pontot keresve adhat értelmet átmeneti létezésének.

Üzenete szerint a világ romlott. Erkölcs csak kivételként, személyes magatartásként létezik. A következősen etikus ember független státust feltételez: nem uralkodhatnak rajta, és ő sem birtokolhat semmit vagy másokat. Ezért kell Marlowe-nak a nőt és a pénzt, a világ két nagy csábítását visszautasítania.

Így azután ő a legvalószínűtlenebb egy különben a valóságra emlékeztető környezetben. Valószínűtlen mint reális személy, de nagyon is valóságos mint erkölcsi üzenet. Azt ígéri, hogy jónak lenni jó, szép és felemelő ebben a „*furcsa, korrupt világban*”, amelyben biztos, hogy minden, de talán nem mindenki megvásárolható.

HOSSZÚ ÁLOM. Magvető, 1977 (Lengyel Péter)
 KEDVESEM, ISTEN VELED! Magvető, 1971 (Molnár Miklós)
 A MAGAS ABLAK. Magvető, 1969 (Gy. Szentkláray Olga)
 ASSZONY A TÓBAN. Magvető, 1988 (Gy. Szentkláray Olga)
 A KICSI NŐVÉR. Magvető, 1968 (Feleki Kovács Klára)
 ELKÉSTÉL, TERRY! Szukits, 2002 (Papp Zoltán)
 VISSZAJÁTSZÁS. Interpress, 1987 (Szentgyörgyi József)

Falcsik Mari

ANYÁM

hisz láttam én – vagy álmodtam lehet –
 a nagyanyámat nagyapám felett
 ahogy rárogyan *jaj szegény uram*
 anyám a vesztes nézi komoran
 aztán a sírnál mint az özvegyek
 kilép rögtön dob könnye nem pereg

később a torban gazdag asztalok
 fölött nagyanyám hangja átcsobog
 olykor felcsuklik: *az én bánatom!*
 az ő bánata mondja szárazon
 anyám – az meg csak bólogat szegény
 s mesél: hangjában olvadt sütemény